

Györe Kornél

Egy könyv a városok fejlődéséről, hanyatlásáról és jövőjéről

Eliel Saarinen: Gradovi — njihov razvitak, njihovo propadanje, njihova budućnost — „Svjetlost” Izdavačko preduzeće. Sarajevo 1972. 324 p.

Tartalom

Uvod — Sociološki problem — Fizički problem — Principi izgradnje grada. Ekspresija, korelacija, organski poredak — Arhitektonski momenat — Opšti pregled. — *Glava prva: Prošlost* — 1. Srednjevekovni grad — Srednjevekovni sanitarni zahtevi — Srednjevekovna vrsta ulica — Srednjevekovni koncept dizajna — Shvatanje prostora — Smisao za korelaciju — Patina vremena — Srednjevekovni grad i priroda — Srednjevekovna arhitektonska atmosfera — 2. Opadanje i propadanje gradova — Oblik umjetnosti „sjemena” — Opadanje oblika ekspresije — Propadanje oblika korelacije — Imitacija i irelacija — Stilska epizoda — Zemljište: Društveni uslovi — Industrija — Interkomunikacija i društvene promene — U pravcu materijalističkog stava shvatanja — Gubljenje ukusa — Planiranje gradova — Arhitekta — 3. Građevinska rehabilitacija — Nastavak formalizma — Oživotvorenje neformalizma — Hausman protiv Zite-a — Formalizam protiv neformalizma — *Glava druga: U pravcu budućnosti* — 4. Problemi današnjice — Urbane bolesti i lijekovi — Pravac decentralizacije — Sjmeštaj čovjeka i njegovog rada — Ekonomski i pravni obziri — Pravac novog oblika poretka — Nužna pročišćavanja — Opsežno i razumno planiranje 5. Koncentracija — Obavezna koncentracija — Spekulativna koncentracija — Vertikalna koncentracija — Kulturna koncentracija — 6. Organska decentralizacija — Fizički momenat — Hemijski momenat — Svijetao primer: Njujork — Vizionarstvo — Nedostatak vizionarstva — Slobodna podružja i decentralizacija — Saobraćaj i decentralizacija — Kratak pregled — 7. Ocjena vrijednosti — Stabilizacija vrijednosti — zdrava gradilišta — Korelacija zdravih gradilišta — Gipkost, fleksibilnost planiranja. Zaštita vrednosti — Društveno-ekonomski aspekti — Tehnički prilaz — Pokusne šeme — Prenosjenje vlasničkih prava — Problemi zemljišta — Zemljišta zajednice — Zajednička kontrola i cijena zemljišta — Svijetao primer: Čikago. 8. Uloga zakonodavstava — Obavezno planiranje — Proširena jurisdikcija — Kontrola cijena zemljišta. Proširenje zakona osuđivanja — Zakonodavstvo i prenos zemljišta — Zakonodavstvo i zaštićene oblasti — Kontrola dizajna građenja — 9. Gradsko stanovništvo — Nehaj stanovništva — Oskudnost vaspitanja — Oskudica u gradskim dizajnerima — *Epilog: Dizajn grada* — Dizajn grada uopšte — Pogrešno shvatanje planiranja gradova — Praktični momenat — Dizajn i njegovo izvođenje — Vaspitni momenat — Primjena dizajna grada — Ábrák jegyzéke. Tartalomjegyzék.

A fenti részletes tartalomjegyzék csak nagy vonalakban érzékelteti E. Saarinen könyvének sokoldalúságát, kutatási módszereinek újszerűségét, nézőpontjainak sokrétűségét. E gondolatokban páratlanul gazdag, ötletdús, mélységesen humánus hangvételi, a laikus számára is érthető nyelven megírt könyv hazai megjelenése évtizedeket késett ugyan, azonban a kitűnő finn építész érett, időálló megállapításai, gondolatai, iránymutató tételei ma is rendkívül termékenyítő hatással lehetnek minden téren, ahol a városok rendezésével és fejlesztésével foglalkoznak. Sajnos, a jugoszláv–amerikai kulturális egyezmény programjának keretében megjelentetett könyv üzletekben nem kapható, csak az érdekelt igazgatási szervek és kulturális intézmények kapták meg ingyenesen. Így a városlakó nagyközönség csak közvetett úton szerezheti meg.

A finn városépítészet már a századfordulón igen előkelő és megbecsült helyet vívott ki magának. Az architektúra világviszonylatban is magas szintű felvirágzásának többek között egy nagyon lényeges történelmi jellegű oka is van. Nevezetesen a finn az egyetlen európai nemzet, amelynek nem voltak saját királyai, sem főúri rendje. Ennek a monarchia nélküli hagyománynak a kisugárzása nemcsak a politikában, hanem a családi életben, sőt az építészetben is érezhető. A szomszédos Dánia, Svédország, Németország, Lengyelország és Oroszország földjén királyok, hercegek, főurak, főpapok századokon át kastélyok, várak, paloták, templomok, kolostorok építésével állítottak maguknak emléket. A kései utódok megcsodálva alko-

tásaikat tisztelettel, sokszor áhítattal emlegetik neveiket, nem is gondolva arra, ki volt a kitervező, ki álmodta kőbe, fába, vasba a remekebbnél remekebb épületegyütteseket.

Ezzel szemben Finnország nem ismeri az „udvari” építészetet. A hódító svéd és orosz nemesség alig hagyott maga után valamit. Ebbe a történelmi „úrbe” ugrottak be a finn építészek. Királyok, császárok helyett építettek, nem a koronás fők és a kényes főúri rend számára alkottak, hanem a közember, a tudomány, a kultúra, a művészetkedvelők és a romantikus álmodók számára teremtettek csodálatos palotákat, épületeket, lakóházakat, városnegyedeket és új városokat. Így ebben a kis országban az építészeknek kivételes társadalmi rangjuk van — alkotásaikkal kapcsolatban nevüket tisztelettel emlegetik, a közösség teljes bizalmát élvezik, és ami az alkotás szabadsága szempontjából nagyon lényeges, az állami hatóságok, a tőkével rendelkező pénzemberek, a gazdaság és a helyi községi szervek teljes bizalmát élvezik. Nem csoda, hogy ilyen kedvező társadalmi klímában a modern finn építészet európai szintre emelkedett. Magalapozói Geselius, Lindgren, Brigman, Alvar Aalto és Eliel Saarinen voltak.

Ezt a könyvet, a városlakó ember környezetének megnemesítésével oly sokat foglalkozó E. Saarinen az emberi hajlékok és városok esztelen, tömeges pusztításának idejében, 1943-ban írta. Talán paradoxálisan hat — a kíméletlen pusztítások idején a jövő városának vizóját vetni papírra —, de mindenesetre rendkívül „időszertű” cselekedet volt.

A könyv tartalmából pedig a következő alapvető tanulságok szűrhetők le. Ismeretes, hogy a civilizált világ napjainkban a sorsdöntő változások egész sorát éli át. Azonban semmi-féle tartós eredmény nem érhető el, amíg egy valóban sajátos, fundamentális kérdés nem oldódik meg — nevezetesen a világ országaiban olyan elfogadható lakásviszonyokat és egészséges természeti környezetet kell teremteni, amely lehetővé teszi az ember egyéniségének és az alkotó munkának teljes kibontakozását. Az emberiség demográfiai forradalmának és az urbánus közösségek óriási méretű felduzzadásának idején egyáltalán nem lehet közömbös az a kérdés — milyen lakásban és környezetben él és dolgozik az ember.

Az építészeti problémák lényegében humánus jellegűek. Minden városrendezést ezzel az axiómával kell kezdeni: a város elsődleges rendeltetése, hogy az emberi természet kívánalmainak megfelelő lakásviszonyokat, munkakörülményeket és életlehetőségeket biztosítson lakosai számára. A városok átalakítását, rendezését, további fejlesztését a lakások, a lakóházak és azok környezetének kialakításával, nem pedig a monumentális épületek, fényűző terek, pompázó sugárutak létesítésével kell kezdeni. A városrendezések központi kérdése nem a városkép felszínes szépítgetése, üres, hivalkodó díszítgetése, hanem a városi organizmus olyan irányú alakítása, amely a társadalom alapsejtje, a család számára kellemes lakást, feszültségmentes és időmegtakarító életlehetőségeket biztosít. A városépítőknek állandóan szem előtt kell tartaniuk, hogy a család a társadalom alapköve. Az ember testi és szellemi fejlődése nem kis mértékben függ a lakásviszonyoktól, az urbánus környezet minőségétől.

Tehát a város van az emberért, és nem fordítva. Azonban a lakosságnak is vannak kötelezettségei. Nem lehet közönnnyel, érdektelenséggel szemlélni a fizikai várostest alakulását, annak pillanatnyi állapotát. Tartós érdeklődésre, éber segítőkész közreműködésre van szükség. A városfejlesztés a legszélesebb értelemben közügy. Különösen fontos a városban élő alkotó művészek és műszaki dolgozók viszonyulása a városépítés legkülönbözőbb problémáihoz.

„Mutasd meg városod, és megmondom, milyen kultúr színvonalon van lakossága, melyek a törekvései, ambíciói” — mondja E. Saarinen, és ez a megállapítás alighanem éppúgy érvényes, mint az a közmondás, mely szerint: „mond meg, ki a barátod, és megmondom, ki vagy”. Minden város egy nyitott könyv — az érteni tudó sok mindent kiolvashat belőle.

Végezetül még ennyit: E. Saarinen könyve a városépítők, területi tervezők, de a városlakók számára is egyaránt nagyon hasznos olvasmány.